

Anker Gemzøe

Hovedspring mellem magnetiske spor

En analyse af Svend Åge Madsen: *Af sporet er du kommet*

1. Spor, koder og gåder

Den, der vil følge Svend Åge Madsens spor i *Af sporet er du kommet* er advaret på forhånd. Man må være forberedt på at gå en labyrintisk vej uden Adriadnetråd, men må man give afkald på et garnnøgle, er der dog et nøglebegreb: det mangetydige begreb *spor*. Hermed åbnes adgangsveje til romanens univers som viser, at det nok tager sig ud som en fantastisk labyrint, men også er et socialt, videnskabeligt og litterært trafikknudepunkt. Hvilke former for *spor* løber sammen i romanen? Og hvilke *koder* ligger bag deres labyrintiske net?

Spor er et nøgleord inden for E.D.B. Spor (tracks) betegner de koncentriske magnetspor i E.D.B.-disketter, der normalt er udstyret med enten 48 eller 96 spor. Det enkelte spor er opdelt i sektorer eller blokke, der hver plejer at rumme 128 bytes der repræsenterer "tegn" eller "symboler" (characters). Sporene afkodes af et læse/skrivehoved, der springer mellem blokke og spor efter et system, som er en forretningshemmelighed for det enkelte computer-fabrikat.

Den indlagte computernovelle "SPOR" henviser således (også) til konkrete E.D.B.-forhold. Og den fiktive identitet Rikkard Duebo Vem, konstrueret ved hjælp af Datam 18 (= datamaten!) er bogstavelig talt kommet af sporet = af diskettens magnetspor.

En anden konkret betydning af *spor* er knyttet til *jernbaner* og *sporveje*. Herfra afledningen "afsporet" om jernbanekatastrofer og sporvognsulykker. Men herfra også en bredere betydning. Medens computeren er vor tids tekniske centralsymbol, var tidligere tiders foretrukne billede på den teknologiske udvikling lokomotivet. Udviklingen skulle gerne "køre på skinner", men løb den løbsk, truede afsporingen ved næste kurve.

Fra de ældste tider var spor vildtets aftryk i naturen, de spor rovdyr og *jægere følger*. Heraf metaforikken om at komme på sporet og tabe det. I romanens start af Alfreud Pinsel en rovgrisk sporhund og jæger i

storbyjunglen med små butikstykke, allerhelst unge piger, som foretrukket bytte.

Spor er også hvad forbryderjægerne, *detektiver og politi*, følger for at opklare en forbrydelse og pågribe gerningsmanden. Denne form for sporsøgning har været ophav til et af vor tids vigtigste litterære fænomener: *kriminalnoveller og -romaner*. Kriminalromanen i forskellige blandinger med andre genrer har Svend Åge Madsen siden *Liget og Lysten* (1968) dyrket med indædt, mere eller mindre parodisk-humorig skarpsindighed. Sværvægteren er *Tugt og utugt i mellemtiden* (1976). Men også i *Af sporet er du kommet* føres man som læser dybt ind i forbrydelsens element.

I adskillige grene af *biologien* og i *medicinsk diagnostik* er sportænkning ligeledes central (se herom bl.a. Carlo Ginzburg). Helt centralt er sporbegrebet i Freuds *psykoanalyse*, hvor det findes i to betydninger. For det første erindringsspor: "Af de perceptioner, der når til os, forbliver der i vort psykiske apparat et spor, som vi kan kalde "*erindringsspor*" (Drømmetydning, s.429). Altså magnetspor i det ubevidstes diskette. "Det, vi kalder for "vor karakter", beror jo på erindringssporene af vore indtryk, og de indtryk, der har virket stærkest på os, nemlig vor tidligste ungdoms, er sådanne, som næsten aldrig bliver bevidst" (op.cit., s.431).

For det andet er de alle de symptomer, hvorigennem det er muligt at komme på sporet af de fortrængte erindringsspor, "der nok er trængt bort fra bevidstheden, men ikke er berøvet enhver evne til at ytre sig" (*Hverdagslivets psykopatologi*, s.211). Målet i den psykoanalytiske terapi er at overvinde fortrængningen ved at rekonstruere en dækkende bevidst forestilling og sætte den i forbindelse med det ubevidste erindringsspor: "Det er først ved at selve dette erindringsspor gøres bevidst, at resultatet opnås" ("Det ubevidste", i *Metapsykologi I*, s.175).

Som anskueliggørelse af den psykoanalytiske sporsøgning taler Freud om kode, rebus, cifferskrift, skrifttegn - altså en semiotisk tankegang. Et andet centralt sammenligningsområde er politiarbejde og retspraksis. I *Forelæsninger til indføring i psykoanalysen* sammenligner han således den psykoanalytiske efterforskning med jagten på "en ukendt løver" og lader en politikommissær sige: "'Den væsentligste opgave i Deres tilfælde forekommer mig at være, at vi finder forbryderen. Måske kan vi da fratage ham hans bytte'" (s.43). Billedet følges op med en sammenligning med retspraksis, der anskueliggør, at psykoanalysen - om andre videnskaber - må være tilfreds med indicier, "tilnærmelser til visheden": "Vi er da, ligesom i retsplejens tilfælde, henvist til indicier, der kan gøre en afgørelse snart mere, snart mindre sandsynlig for os" (s.47).

Alle de her anførte aspekter af den psykoanalytiske sportænkning er af gennemgribende betydning for *Af sporet er du kommet*, omend en

forsigtig anvendelse af et psykoanalytisk fortolkningsapparat er tilrådelig, da romanen bugner af gennemreflekterede parodier på såvel psykoanalysen som andre psykologiske teorier.

Endelig kan spor ses som et samlet begreb for iøvrigt vidt forgrenede strømninger af *filosofisk, sprog-, skrift-, tekst-, billed-, betydnings-teoretisk* art. Afarter af *semiotik*, for at anføre et andet samlebegreb.

I disse indledende sonderinger er det også relevant at få fært af to beslægtede begreber: *kode* og *gåde*. *Kode* kommer af *codex*: trætavler med lovens skriftspor i voks. Hermed er vi tilbage i forbrydelsens og straffens element. Hvad lovens skrift egentlig forkyndte, kunne imidlertid være dunkelt for analfabeter og uindviede. Heraf ordets nyere betydninger. I moderne *kommunikations- og informationsteori* er *kode* et fundamentalt begreb. Ligeledes og på mere end én måde i den moderne informationsteknologi, E.D.B. Svend Åge Madsens science fiction fortælling *Den største gåde* (1982) handler om koder og gåder i E.D.B. og biologi. Den *kode*, der skal knækkes, lokaliseres snart i *biologien*, selve livets gåde, DNA-molekylets sammensætning, også kaldet 'den genetiske kode'. I *Af sporet er du kommet* er det som nævnt det *psykoanalytiske* kodebegreb, der er i fokus.

Sluttelig spiller *kode-* og *sportænkning* en betydelig rolle i kritisk *samfundsvidenskab*, ikke mindst hos Marx. Særligt indgående tematiseres de kapitalistiske relationers egenartede uigennemsigtighed i *Kapitalen*. I afsnittet om "Varens fetichkarakter og dens hemmelighed" benytter Marx sig bl.a. af billeder fra den religiøse sfære (fetich, f.eks.), den metafysiske (mystik, troldom, spøgeri) og den psykologiske (forrykthed). Og ikke mindst fra den skriftsproglige kodes domæne: "Den står altså ikke skrevet uden på (egtl.: "på panden af") værdien, hvad den er. Værdien forvandler tværtimod ethvert arbejdsprodukt til en social hieroglyf. Senere forsøger menneskene at tyde hieroglyffen ("den Sinn der Hieroglyphe zu entziffern"), at afsløre hemmeligheden ved deres eget samfundsmæssige produkt; for fastlæggelsen af brugs-genstandene som værdier er lige så vel som sproget menneskenes samfundsmæssige produkt" (da. I, 1, s.173-74, ty. I, s.88). Her er et af udgangspunkterne for sportænkningen hos blandt andre Benjamin og Bloch.

Sluttelig begrebet *gåde*. Det er en selvstændig "lille genre", der dog oftest er indfældet i større genrer - myter, sagn, eventyr og diverse former for fantastisk litteratur. Funktionen er ofte denne: på sin vej gennem livet tvinges mennesket til at gætte en gåde, som et uhyre stiller; kan det ikke gætte gåden, komme på sporet af koden, må det dø.

Også for kritiske psykologer, samfundsforskere og biologer har det at komme på sporet af koden været et spørgsmål om liv og død: for individet, menneskeheden, kloden. Og i *Af sporet er du kommet* er

hovedpersonerne sporsøgere, der sætter livet på spil. Ikke for ingenting foregår handlingen omkring liv- og ulykkesforsikringsselskabet Hamlet: "To be or not to be".

Så meget om sporenes labyrintiske netværk i landskabet omkring romanen. Ind i den og ud af den fører så mange spor, at det næppe er overkommeligt at følge dem alle. Og der må springes en del rundt.

2. *En menippæisk satire*

En litterær genre er et historisk normsystem for en hel tekst. Genrer eksisterer som modeller for forfatterne og som forhåndsstruktureringer af læserforventninger. *Af sporet er du kommet* giver sig på titelbladet til kende som roman, men synes derudover at trodse enhver nærmere genrebestemmelse ved at kombinere og parodiere diverse genrer.

Alligevel repræsenterer den en særlig genre *den menippæiske satire*, opkaldt efter filosofen Menippos fra Gadara (3 årh. før vor tidsregning). Ifølge Michail Bachtin - sammen med Northrop Frye genrens vigtigste historiker - er den opstået under senantikens kulturblending som en aktuel traditionskritisk form, der forener det alvorlige og det komiske, filosofisk sandhedssøgen og lystig karnevalistisk relativitet. Den antikke menippæ er blevet praktiseret af bl.a. Seneca, Lucian, Petronius (*Satyricon*) og Apuleius (*Det gyldne æsel*). I senere europæisk litteratur har genren spillet en enorm, ofte overset eller undervurderet rolle og blandt mange andre præget forfattere som Rabelais, Cervantes, Swift, Sterne, Diderot, Dostoevskij og Joyce.¹

Med *Tugt og utugt i mellemtiden* (1976) gav Svend Åge Madsen genren en storslået udfoldelse i moderne dansk litteratur. Kort efter kom endnu en bog i samme genre og af samme kvantitative og kvalitative format: Poul Vads *Kattens anatomi* (1978).² Mere partielt har genren sat sig spor i megen moderne dansk litteratur og hos så forskellige forfattere som Per Højholt, Ib Michael og Ebbe Kløvedal Reich.

Den filosofiske nutidsroman *Af sporet er du kommet* er, skønt kortere og mere begænset i myldrende social stofrigdom end *Tugt og utugt i mellemtiden*, en komprimeret, egentlig ikke mindre komplet manifestation af den menippæiske satire.

Mod slutningen af romanen støder hovedpersonen Jørgen Fegge-Hansen ind i en teori, som får "meget til at stå i et forklaret skær": "Det vi kalder erfaringen, er i virkeligheden menneskeslægtens samlede digtning, og hvert individ må overtage dette fiktionsværk, og føje sine egne fantasier til det" (s.145). En tilsvarende opfattelse er tidligere præsenteret i en samtale med den særdeles boglige og bogelskende Rikkard Duebo Vem, der har opdaget en indre sammenhæng mellem

alle bøger: " "I virkeligheden udgør de, hele verdenslitteraturen, kun ét kæmpemæssigt, sammenhængende værk" " (s.125). " "Tilbage står kun at lægge puslespillet" " (s.126). Kriteriet for den rigtige kombination af bøger er: " " Når de står rigtigt, frembringer de lys" " (ibid.).

I overensstemmelse hermed rummer romanen en mosaik af referencer til myter, sagn, litteratur, filosofi og videnskab. Blandt andet: Kains-myten, myten om Athenes fødsel af Zeus' pande, Narcissus-myten, Hamlet-sagnet (Saxo og Shakespeare), Faust, Don Quijote, Don Juan, Frankenstein, Chr. Winthers novelle "Skriftestolen", H.C. Andersens "Hyrdinden og Skorstensfejeren", Johs. V. Jensens *Kongens Fald*, Kafkas *Processen*, filosofen Friedrich Lange, fysikeren Albert Einstein; psykologerne Sigmund Freud og Alfred Adler.

Hertil kommer, som vanligt hos Madsen, en masse mere eller mindre åbne referencer til det tidligere forfatterskab. Titlen *Af sporet er du kommet* spiller jo på begravelsesritualet: Af jord er du kommet, til jord skal du blive, af jorden skal du igen opstå. Det ritual tog Svend Åge Madsen allerede under behandling i sin anden bog *Lystbilleder* (1964), hvor et bryllup forløber således: "Præsten kaster tre håndfulde vand på deres hoveder og siger med inderlig og tydelig stemme: Af ord er I kommet, til ord skal I blive. -

Han anviser dem at sætte sig. De lyster. Han hæver hænderne over forsamlingen og udbryder: Og hermed erklærer jeg jer for at være! - " (s.54).

En parodisk sammenblanding af dåbs-, bryllups- og begravelsesritualerne med metalitterær drejning: jord bliver til ord.

I novellecyklus'en *Maskeballen* (1970) videreføres ideen, idet en af novellerne hedder "Af ord er du kommet".

Den som påvist overdådigt associationsrige titel *Af sporet er du kommet* henviser således også til centrale-værker i tidligere faser af Svend Åge Madsens forfatterskab. Tematiseringen af ritual og fiktitivitet genoptages, men unægtelig med større bredde og dybde.

En anden af de typisk Madsen'ske former for selvhenvielse er navnebrugen. Den spor-fødte Rikkard Duebo Vem, der eksperimenterer med litteraturens lys, har navnefællesskab og indre forbindelse med Maya ("blændværk") Duebo, der lærte Elef Rygge at *Se dagens lys* (1980). Thelma Amleth i samme bog peger frem mod liv- og ulykkesforsikringsselskabet Hamlet og hovedpersonen, aktuar Jørgen Fegge-Hansen. I Saxos Amlend-sagn er kong Fegge (el. Fenge) Amlends morbroder og stædfader, brodermorderen, ærkeskurken. Endnu en navneforbindelse (og der er flere!) er den utiltalende forretningsmand Anton Usbek, der åbenbart er i slægt med den skurkagtige advokat Amon Usbek, vigtigste repræsentant for den højborgelige Usbek-familie i *Sæt verden er til* (1971). Forresten føres denne navnebrug videre på den anden side af romanen. Navnet på heltinden i dramaet *Dr. Strangula* (1985), Helene

Osgren, er sammensat af fru Helén og Michael Osgren fra *Af sporet er du kommet*.³

På det tematiske plan er der tilsvarende talrige tråde til det tidligere forfatterskab: Rationalisme-kritikken: hele det tidlige forfatterskab, særligt gennemgribende *Otte gange orphan* (1965). Forbrydelsens element: *Liget og Lysten* (1968), *Tredje gang så ta'r vi ham* (1969), *Sæt verden er til*, *Tugt og utugt i mellemtiden*, *Hadets bånd* (1978). Fiktivitet og forførelse: *Dage med Diam eller Livet om natten* (1972), der også ved sin identitetspluralisme og refleksion over individets uendelige, urealiserede muligheder særligt slående foregriber identitetsproblematikken og kainskomplekset i *Af sporet er du kommet*. Fiktivitet og forførelse som Don Quijote og Don Juan: *Jakkels vandring* (1974). E.D.B.: *Se dagens lys* (1980) og *Den største gåde* (1982).

I *Af sporet er du kommet* er der endelig en åben, svimlende ironisk selvtematisering af forfatter og forfatterskab. På sin vej gennem en smøge standses Jørgen Fegge-Hansen af "et underligt ubestemmeligt væsen", en identitetsløs, der beretter: " - Da jeg var ung, var jeg forfatter. Ikke berømt, slet ikke. Og absolut ikke populær. Mine bøger var eksperimenterende. Avantgarde, kaldte man det dengang. Det husker du måske? Mine bøger blev pænt omtalt, men solgte ikke" (s.75).

Af fattigdom og ikke mindst eksperimenterelyst lod han sig forlocke til at sælge sin identitet til to repræsentanter for en fremmed nation. Agenten, der overtog hans identitet, lignede ham slet ikke: "I tidens løb har han udgivet nogle bøger under mit navn. Jeg ved ikke om han selv har skrevet dem. Jeg er hvert fald holdt op med at læse dem. De ligner overhovedet ikke dem jeg skrev, de er endda blevet noget mere populære end mine var" (s.76-77). Et navn har han ikke mere, men kun "nogle latterlige fejlstavninger der er blevet hæftet på mig i tidens løb. Seven Age Madnes, hvisker jeg, igen og igen, for at holde mig selv fast" (s.78-79).

Ordet glemmer aldrig sine spor - filosofiske, litterære og personlige - gennem Svend Åge Madsens syv aldres anagrammatiske galskab. Hvis den selvironiske bedømmelse af forfatterskabet for et øjeblik tages alvorligt, er der to ting at bemærke. For det første er det, som ovenfor påvist, *ikke* rigtigt, at der ikke er god forbindelse tilbage til de tidligere faser i forfatterskabet. For det andet er det dog rigtigt nok, at hans bøger - indledende med *Liget og Lysten*, med et stort skridt i *Sæt verden er til* og endegyldigt fra og med *Tugt og utugt i mellemtiden* - er blevet "noget mere populære". Trods humoren og talentet kan tresserbøgerne tage sig ud som esoteriske puslespil, teoretisk forkrampede fodnotekabaler. Uden at opgive det mindste af sin antinaive fiktionsbevidsthed her Madsen i mellemtiden lært at skrive underholdende og engagerende.

3. En polyfonisk struktur

Fortællermæssigt kan romanen i Michail Bachtins terminologi karakteriseres som en polyfonisk roman. Vor tid fremstår som et kontrapunktisk mønster af typiske ideologier i dialogisk sam- og modspil. Hovedpersonerne er ideologer. Jørgen Fegge-Hansen er en glødende overbevist dyrker af den naturvidenskabelige fornuft (Logos, Mens og Ratio). De øvrige personer er også typiske ideologibærere. Alfreud Pinsel repræsenterer psykoanalysen, fru Helén materialismen, Vagn Isenborg Bumelman Stauff den religiøse tro på tilværelsens mening.

Livsanskuelserdebatten mellem disse passionerede standpunkter kompliceres, idet hver person igen er splittet mellem forskellige tilbøjeligheder og opfattelser og dermed samtidig dybt engageret i en indre dialog. Interferensen mellem den indre og ydre dialog, mikro- og makro-dialogen, gennemtrænger hver stump af teksten.

Dertil kommer de gentagne og pludselige skift mellem forskellige diskurstyper. Der er f.eks. punkt 18: E.D.B.-novellen "SPOR". Punkt 45: Ullas brev. Punkt 49: den navnløse forfatters litterære udgydelser. Punkt 47: Recepten.

Samtidig hermed karrusellerer synsvinklerne rundt i en svimlende regres. Der er en almindelig 3. persons-fortæller, der både kan forholde sig olympisk og gå tæt på personerne i med- og indresyn. Han er langt fra enerådene. Alle personerne manifesterer deres synsvinkler, er fortællere, ja forfattere. I fællesskab og med Datam 18 som medforfatter skaber de - som en konkretisering af deres drømme og længsler - fiktionsfiguren Rikkard Duebo Vem. Men i fremtidskapitlet, det sælsomme punkt 119, jonglerer R.D. Vem, som metaforfatter, rundt med romanen *Af sporet er du kommet* og behandler sine skabere som rene fiktioner, ja rubricerer fornærmeligt Vagn som en "midlertidig hjælpefigur" (s.127).

Der er ikke en alvidende forfatterperson med overblikket og de rigtige meninger, som suverænt manipulerer med sine bornerte romanpersoner. Derimod er der en stor dialog, en ideologisk polyfoni, som vi alle indgår i. På den anden side bliver romanen ikke stående ved et statisk konglomerat af synsvinkler, en fladt konstaterende værtdipluralisme, en neutral fremlægning af tilværelsens uendelige mangfoldighed. Alt er ikke så lige-gyldigt, at debatten bliver lige-gyldig.

4. Et mangesporet, springvist forløb

Svarende til den polyfoniske fortællerstruktur er romanens forløb mangesporet og brudt op i blokke. Mellem blokkene, punkterne, er der ofte

krydshenvisninger: "Se punkt 34" (i punkt 1), "Jfr. punkt 5, B" (i punkt 7), i punkt 26 løser Datam 18 en opgave: "'Program: Fortuna. Opgave: Minimering af tab ved spil. Resultat: Se 24 og 119'" (s.57). 24 viser tilbage til et punkt, hvor Vagn udfyldte en tipskupon, 119 henviser til det gådefulde fremtidspunkt, der falder uden for de øvrige punkters talsammenhæng. Computernovellen "SPOR" er helt opbygget af krydshenvisninger (herom senere).

Endvidere *springes* der mellem punkter, således direkte fra 19 til 21, hvor Fegge tænker: "Et eller andet måtte være sprunget". Det er en af bogens typiske brandere. Dels metalitterær: der er spring i forløbet. Dels udtryk for Fegges fornemmelse af at noget er sprunget i hans logiske sans, hans rationalistisk sammenhængende verdensbillede. Der er også spring mellem 10 og 12, mellem 28 og 31, hvor Fegge igen føler at "noget var sprunget, noget er gået i stykker" (ja, både i handlingsstrengen og livssammenhængen). I 119 springes der ind i fremtiden, hvor Vagn figurerer som "midlertidig hjælpefigur", hvad der ved tilbagevenden til punkt 55 får noget til at springe i Vagn: "Det forekom Fegge, at der lød et klik, hvorefter der løb et smertefuldt drag over den knælendes ansigt, så sank han sammen og lå bevidstløs på gulvet" (s.128).

Det mangesporede forløb, hvor der appelleres til læserens valg, viser i to retninger. Tilbage til den menippæiske satire, her især til Laurence Sterne: *Tristram Shandy* (1760-67), hvor fortællerens "progressive" intention - at fortælle en historie i en *lige* linje ("den moralske retlinetheds embleme", s. 348) - uhjælpeligt afspores af hans utæmmelige "digressive" tilbøjelighed, og hvor den metalitterære parodi på alle romanregler samtidig fører dybt ind i en identitetsproblematik.

Frem til E.D.B.-alderen, idet forløbet langthen er struktureret som et E.D.B.-program. Foruden den tidligere omtalte analogi til springene mellem blokke og spor på disketten drejer det sig specielt om følgende: punktformen, spørgsmål-svar-opbygningen, krydshenvisningerne og ikke mindst brugervalget, muligheden for at taste ind på et udvalg af punkter og programmer. Computerens fagre nye muligheder er da også begyndt at afsætte en del spor i litteraturen. Dels i form af diverse former for fiktionsspil. Kendte eksempler er programmerne bygget på Tolkiens eventyrbøger *Hobbitten* og *Ringenes herre*. Dels i form af en ny litterær genre, opbygget i punkter nøjagtig som *Af sporet er du kommet*: de såkaldte "Adventure Gamebooks", også kaldet "Fighting Fantasy Gamebooks". Et tilfældigt eksempel er Jamie Thomson og Mark Smith: *Talisman of Death* (Penguin, 1984), på hvis bagside der står: "Halvt historie, halvt spil, er dette en bog, hvori DU bliver helten! [...]. To terninger, en blyant og et viskelæder er alt, hvad du behøver for at gøre din rejse. DU bestemmer, hvilken vej du skal gå, hvilke farer du skal udsætte dig for, og hvilke uhyrer du skal kæmpe mod." Og

man begiver sig så på sin aleatoriske mission for at tilintetgøre Dødens Talisman, før tiden løber ud. Svend Åge Madsen har fortalt mig, at han ikke er direkte påvirket af genren. I hvert tilfælde er de strukturelle ligheder ud fra den fælles påvirkning fra E.D.B.-programmer slående.

Mest udpræget gælder det naturligvis den labyrintiske computer-novelle "SPOR", hvor DU sammensætter din kombination af historie-stumper ved et system af krydshenvisninger. "SPOR" har da også fået den i dansk litteratur usædvanlige skæbne at blive indkodet som E.D.B.-program.⁴ Jeg har kørt "SPOR"-programmet igennem med flere hold af studerende. Det viser sig hurtigt, at det er nemmere at kombinere ved anslag af en tast end ved møjsommelig bladren frem og tilbage i en bog, gennemspille kortere eller længere kombinationer, udskille forskellige, mere eller mindre sammenhængende handlings-spør.⁵ Forresten kan "SPOR" med sine elementer af voldtægt, mord, ulykke, romantik og spændende spil med høje indsatser både ses på Datam 18's baggrund i Liv- og ulykkesforsikringselskabet Hamlet og som parodi på udbredte trivialgenrer og endelig som selvparodi, nemlig på Madsens kombinatoriske triviekperiment *Liget og Lysten*.

I *Af sporet er du kommet* (som helhed) skal man blade. Det skulle man også i Madsens forsøg med mangesporede forløb i *Dage med Diam eller Livet om natten* fra 1972, hvor 32 handlingsstrengene udspaltes via et system af 'omvendte tuborg'er'. Den formulerer en forløbstækning og et romanideal, som (omend med *Sæt verden er til* (1971) som en stærk tilnærmelse) egentlig først realiseres fuldt ud med *Tugt og utugt i mellemtiden* og *Af sporet er du kommet*. - Den bogelskende forfatter karakteriserer "de bøger som man løber lige igennem" som "en togrejse", "nyttige, men ofte kedsommelige" og fortsætter: "Langt højere sætter jeg bøger der er indrettet sådan at man må vandre omkring i dem, som fremlægger et rum som man selv må udforske. Jeg nyder at vandre ind i sådan en bog, at prøve at finde en linje gennem den, blive standset af en uventet væg, blive lokket på afveje i en fristende passage, blive tvunget ind i områder som jeg allerede har gennemvandret, men som nu åbenbarer sig ganske anderledes for mig. Disse bøger er som en vandring i en eksotisk, ukendt by, unyttige, men som oftest spændende, udfordrende" (*Dage med Diam* s.111).

Forløbene synes i *Af sporet er du kommet* at være cirkulære, vandringer ad Århus' og sindets eksotiske smutveje at blive en rundfart. Romanen begynder: "Hvad hedder han?/Jørgen Fegge-Hansen./Hvad vil han?/Begå en forbrydelse./Hvorfor vil Jørgen Fegge-Hansen begå en forbrydelse?/Fordi hans hovedpine forsvandt" (s.5). Den slutter: "Hvad med din historie?/- Den mangler jeg./ - Hvad er der blevet af den?/- En forbrydelse./ - Hvad vil du?/- Gøre den forbrydelse god igen./Hvad hedder du?/- Jørgen Fegge-Hansen" (s.148). Det ligner, men der er sket meget undervejs. Med den materialistiske fru Helén, der har fået

en mildt sagt kritisk indstilling til arbejdet. Med Marianne, der har fundet sig selv. Med det psykoanalytiske rovdyr Alfreud, som er blevet indespæret på et psykiatrisk hospital. Med den guddommelige menings trofaste væbner Vagn, som det helt er slået klik for. Og - mere mulighedsrigt - med Jørgen Fegge-Hansen. Fra første til sidste side er der såvel skiftet pronominer som problematik. Fra en E.D.B.-agtig pseudo-dialog i 3. person, "han", til en rigtig dialog i 1. og 2. person, mellem "jeg" og "du". Fra "forbrydelse" som en forsøgsvis, pseudorational kur mod hovedpine til erkendelse af en helt anden, alvorlig "forbrydelse": et spildt, ulevet liv.

5. Tematik

5.1. Logos og Datam 18

Et hovedtema (i flere betydninger) er *logik, fornuft, rationalisme*. Jørgen Fegge-Hansen, aktuar og vicedirektør i forsikringsselskabet Hamlet, repræsenterer rationalisme af uddannelse, erhverv og overbevisning. En fornuftsdyrkelse så fanatisk, at den med paradoksal logik får karakter af det mest irrationelle: tro, religion. Som ung har han oplevet fornuften som en ren åbenbaring: "Thi dér i lyset rejste sig Logos, nej, den var selve lyset, og den oplyste ham, i ordets bogstavelige betydning, oplyste ham om at logikken er sand, den eneste sandhed, uomgængelig og må følges i enhver henseende" (s.13). Siden lader han sit liv styre af rationaliteten alene, dyrker Logos som ritus.

Hans eneste problem er, at denne fornuftige livsførelse efterhånden giver ham en trykkende hovedpine. Men selv hans lidet rationelle kur mod hovedpinen, at søge spænding i tilværelsen ved at begå forbrydelser, begrundes han rationelt kalkulerende under en rituel logostjeneste med afføring af snærende klædningsstykker, trosbekendelse (som citeret) og tilhørende lovprisning af helligdommen: "Logos være lovet" (s.13).

Fegge lader i sygeligt omfang sit liv styre af fornuften. Men også de andre personer, der langfra har styr på deres liv, har problemer med den. Fegge dyrker fornuften som religion, mens komplementært Vagn begrundes sin religiøse tro på tilværelsens mening med rationelle (omend bovlamme) gudsbeviser, pseudovidenskabelige eksperimenter m.v. Det er en typisk Madsen'sk omvendning og betegnende for romanens komplekse polyfoniske struktur. Men også den ustyrlige Alfreud Pinsel er egentlig bidt af en halvgal rationalist. Og han har problemer med sin biologisk funderede psykologiske determinisme. Lige som fru Helén

har problemer med sin form for reduktiv rationalisme, nemlig en vulgærmaterialistisk determinisme.

Socialt er fornuftsdyrkelsen forbundet med *bureaukratisk magtudøvelse* og profitorienteret kalkulation. Et temmelig uskyldigt og morsomt eksempel på magtudøvelse er Fegges udnyttelse af sin overlegne bureaukratiske evne til at køre bureaukratiet ud i kaos og dermed undgå at aftjene sin værnepligt. Der er også mindre uskyldige eksempler (punkt 53). Den økonomiske side af sagen kommer frem i Fegges første samtale med Alfreud: "Jeg er aktuar. Sidder med fingrene i statistikkerne, og sørger for at selskabet er skrappere end tyveknægtene./ - Skrappere til hvad?/ - Til at hale pengene ud af kundernes lommer. Hvis vi er mere beskedne end tyvene, kan det jo ikke løbe rundt for os" (s.43).

Teknologisk er fornuft og logik inkarneret i *E.D.B.-maskinerne*. Svend Åge Madsen viderefører hermed det tema, som han først tog op ved indgangen til firserne med *Se dagens lys*. Her oprulles et fremtidigt "udskiftningssamfund", styret af Madam Datam, der fremstår som almægtig og omtales i religiøse vendinger, men ved nærmere eftersyn viser sig ikke at være meget andet end et tværsnit af menneskers indstillinger i samfundet. Et langt mørkere billede af E.D.B.-teknologien fremgår af ungdomsbogen *Den største gåde*, hvor datamaterne, anført af D.Y.R. 1 (af sig selv kaldet Jeg-Ingol) er i færd med at gennemføre menneskenes totale udslættelse godt hjulpet af bioteknologien, våbenteknologien, trafikken, den forræderiske hospitalsteknologi og videomaskinerne. Også for andre end børn og unge er det en god bog, der udtrykker en overmåde berettiget angst med stort kunsterisk raffinement. Men i sin problematik - den nøgne modstilling af menneske og maskine, der er standard i al slags science fiction - er den en ideologisk (pædagogisk?) forenkling.

Ikke således i *Af sporet er du kommet*. Ganske vist glimter bogen af advarselssignaler. Datamaterne er idag det allestedsnærværende apparatur, hvorigennem en bornert, tingsliggørende logik styrer og strukturerer samfundet. Ligesom apparaturet strukturerer menneskers tænkning: Fegge tænker (til at begynde med) som en datamat. Det er den teknologi, hvorigennem en kalkulerende fornuft ophober magt og profit, almindeligvis den søger at forsikre sig mod tilfældigheder, ulykker, ja livet selv. Denne side af sagen er også repræsenteret i det mangetydige navn Rikkard Duebo Vem. Bogen afslører som nævnt selv én af betydningerne, telefonbogsudgaven Vem, R.D. (s.44, se videre under identitetstemaet). Andre må man selv kombinere sig til. Forkortet ligeud er R.D.V. anagram for E.D.B., og der kan da opstilles følgende pæne parrim: E.D.B. - (E)R D(ET) V(E)? That is the question. For samfundet. For den enkelte. For Fegge er svaret bekræftende på to måder. E.D.B.-logikken er skyld i hans hoved-ve. Efter skabelsen af Rikkard Duebo Vem, hvor hovedpinen er på retur, opfatter han den som fød-

sels-ve og forestiller sig "At hans hovedpine og kvalme havde skyldtes at han gik svanger med Rikkard-ideen" (s.58).

Fra og med hovedpinen driver Fegge ud på forbryderbanen (og det er romanens start!) udvikles springvis nye vurderinger af logikken og datamatikken. Især da Fegge som ridderen af den dundrende hovedpine med sine væbnere Alfreud og Vagn tager fat på det donquijotiske projekt at skabe den fiktive identitet R.D.V. Som han udnyttede sin bureaukratiske evne til undgåelse af militærtjeneste, vil han udnytte sit kendskab til E.D.B. til at gennemføre en E.D.B.-forbrydelse. Det lyder logisk, men det skabende i projektet fører de sammensvorne og deres apparatur, Datam 18, ud i en kaotisk labyrint.

"Datam 18 opfører sig mærkeligt" (s.57). Maskinen summer rasende og synes så at modtage åbenbaringer og udtale sig om fremtiden. Og Fegge begynder at udvikle mærkelige teorier om den energi, der ligger i informationer, omend det stadig er formuleret i den naturvidenskabelige logiks sprogbrug. Han kalder det "Stotles regel", " $I = E \times c^2$ ", hvor I er information og E energi. Og c er lysets hastighed" (s.80). Det svarer jo til Einsteins relativitetsteoretiske formel: $E = m \times c^2$: "Einstein beviser at alle ting er energi, Eric Stotle at energi i virkeligheden er information. Tilstrækkeligt mange oplysninger og du har en sten. Forbavsende" (s.81). Derefter bliver Datam 18 sat til at arbejde med historier, digte, hvad der resulterer i "SPOR". " - Som kunst betragtet er det ikke meget bevendt", konstateres det bagefter, men det viser alligevel uforudsete muligheder, i apparaturet, fantasien og virkeligheden.

Der skal dog en 'rigtig' digter til at stimulere det næste afgørende spring. I duellen mellem Seven Age Madnes som repræsentant for fantasien og så virkeligheden slippes syv aldres galskab løs. Efter den dramatiske duel er alle de involverede ved at finde deres skæbners spor. Og Fegge, der tilkendte fantasien prisen, har på det nærmeste fået omvurderet sine værdier. I en samtale med Vagn demonstrerer han, hvordan fotografiapparatets udbredelse i malerkunsten modsvarede af sammenhængsløse, abstrakte og surrealistiske værker. " - Noget tilsvarende sker nu. Denne gang er det ikke synsevnen, der er blevet forstyrret, men den logiske sans. Vi har jo lavet datamater, der løfter det logiske åg af vores skuldre. Der er ikke behov for at vi holder os til det rationelle mere, det gør de langt bedre, vores snusfornuft sprænges, fantastiske nye usammenhænge i verden bliver synlige for os [...] - Jeg prøver at beskrive det fra to sider. Vi må vænne os til det. At tale kubistisk. Et nyt usammenhængende, springende liv venter os" (s.121)⁶.

I forhold til logik og E.D.B. er dette et hovedspring for Fegge. I bogen som helhed er det et differentieret og paradoksalt opløftende udsagn om de positive muligheder i vor tids informationsteknologiske

revolution. Også Svend Åge Madsens positioner har udviklet sig i løbet af firserne.

Det er dog hverken Fegges eller romanens sidste ord om logikken. Med punkt 119 er Fegge en tur inde i verdenslitteraturen, i 61 omkring filosofien, den kedelige materialist Friedrich Lange og en mere spændende, fantasifuld misforståelse af ham. Nu er Fegge ved at få færtten af sit spor. "Han tilstod for sig selv sin synd, som var at han blindt havde stølet på logikken og afvist alle andre muligheder, og påtog sig sin opgave som var, ud af det kaos han befandt sig i, at digte en sammenhængende, logisk verden. Han så i øjnene, at han ville ramle ind i paradokser, at selvmodsigelse efter selvmodsigelse ville vælte ham overende, men han var parat til hver gang at rejse sig igen, begynde forfra på den uendelige, slidsomme opgave: at hæve sig fra at være en latterlig pedant, til at blive logikkens tragiske ridder" (s.145-146).

Tværs gennem den humoristiske distance er der i denne formulering meget på spil for Fegge som for romanen. Den frække juxtaposition af sammenhæng og selvmodsigelse, logik og digtning er et koncentreret udtryk for bogens 'kubistiske tale'. Hvor logikken ikke bare overlades til maskinerne, men hvor fiktion og virkelighed, fantasi og logik er væsentlige momenter, ikke i en syntese, men i en dynamisk, dialogisk relativitet.

5.2. Identitet

Identitetsstemaet er gennemgående i hele Svend Åge Madsens forfatterskab og også i denne roman.

For Fegges udvikling er kontakten og interaktionen med de andre identitetssøgende personer af afgørende betydning. Og de fleste kan jo betragtes som udspaltninger af Fegge, fortrængte sider af hans karakter.

Vagn søger sin identitet via Gud som garant for tilværelsens mening. Og går i stykker på meningernes pluralitet, tilværelsens forskydelige bund.

Fru Helén søger som enke en selvstændig identitet via arbejdet og kampen for sine materielle behov. Men er ved at gå i spåner på *det*, hvad der viser sig i hendes uafledelige, paranoide navneskift (Helén - Helen - retur). Hun er ikke "hel" og "én" og må sluttelig indrømme kunst (hun er operaelsker) og drøm en ganske anden plads i sin fortolkning og sit liv.

Marianne søger sin seksuelle identitet. Og finder den gennem en (kærligt-parodisk fremstillet) kontaktannonce-korrespondance med sig selv i en lykkelig narcissisme.

Forfatteren trygler Fegge om en identitet. Logisk, for en forfatter får i høj grad identitet gennem sine fiktive personer. Han bliver dermed

afhængig af disse, for ikke at tale om andre fremmede magter som forlag og læsere. Han fristes til at tækkes disse magter, gå ind på deres betingelser, og sætter således sin identitet på spil. Hans skrivning bliver forskrivelse, "den djævelske kontrakt" (s.77), en faustisk djævlepagt, der som bekendt i reglen er indgået af en intellektuel eller en kunstner. Som fanatisk dyrker af det fantastiske kan han måske få det sidste ord i forhold til virkeligheden, men 'selv' risikerer han udslettelse.

I erhvervslivet er identiteten tilsyneladende hængt op på funktionen. Da Michael Osgren under mystiske omstændigheder er kørt over, overtager en ung mand uden videre formaliteter hans navn og identitet (som Vilhelm overtager Christians identitet i *Tugt og utugt i mellem-tiden*).

Fegges identitetsprojekt, som Alfreud, Vagn og fru Helén bliver involveret i, er jo det Frankensteinske og donquijotiske gennem den moderne teknologi at skabe den fiktive identitet Rikkard Duebo Vem. I telefonbogsudgaven, Vem, R.D., et råb om identitet. R.D.V. løser ikke Fegges problemer, men hvirvler ham ind i de proceser, hvor han efterhånden aner den egentlige forbrydelse: hans egen ikke-identitet, hans liv i kulde og konvention, hans lidenskabsløse ægteskab, hans ikke-forhold til sin datter, som han har stødt fra sig.

Også Alfreud Pinsel (u-et har han selv tilføjet) er identitetsløs, for så vidt han er jeg-løs, viljesløst underlagt det'ets, det ubevidstes, det uopmærksomes "maskine" (s.10). Den driver ham til at agere som et amoralsk rovdyr, bøddel og Don Juan. Hvad man kalder et afsopret individ. At pågribe og udplyndre små butikstøve er hans utraditionelle levevej, at forføre, ydmyge og pine piger som Anne-Mette er hans største fornøjelse.

Alligevel gnaver hans manglende (med)menneskelighed, hans jeg-løshed i ham som et savn. Han søger på god psykoanalytisk vis at finde sit jeg ved at tyde det uopmærksomes koder og har usædvanlige evner i den retning. Men det viser sig uendelig kompliceret, erindringssporene fører stadigt længere tilbage, til før fødslen, til selve undfangelsen, hvor enhver pådrager sig en uhjælpelig skyld, "kainskomplekset": " - Du har ikke bare ønsket din bror død, du har forhindret ham i at blive undfanget, ved at mase dig først frem. Noget i retning af en halv million har du syndet imod, en halv million sædceller, der alle drømte om at komme først til ægget, har du skuffet. Kvalt før fødslen, så at sige, hver evige en, på nær dig" (s.16).⁸

Helt galt bliver det med Alfreuds identitetsproblemer, da Anne-Mettes storesøster med vatblokeret skede tager en raffineret hævn over ham, gør ham impotent. Som "vatgæsten" (jvf. Stengæsten i *Don Juan*) har hun taget hans stolthed, hans uopmærksomme fra ham: "Jo mere jeg prøver, desto værre bliver det. Det er i mit hoved hele tiden..." (s.71).

Til sidst må Alfreud opsøge en psykiater. Han forklarer ham kainskomplekset, samt at hans forsøg på at sone skylden ved at plante sin sæd i så mange skød som muligt, hans Don Juan-virksomhed, kun har gjort det værre: "Nu er det ikke længere mine søskende jeg dræber, men mit eget afkom" (s.105).

Psykiateren søger at stimulere Alfreuds uopmærksomme med en forførende erotisk fortælling. Men det er psykiaterens kønne kone Hannelore, der helbreder ham. Ydermere er det tydeligvis Alfreuds første alvorlige og dermed jeg-dannende kærlighedsforhold. Det er derfor tragisk ironi, at psykiateren, da han overrasker dem sammen, i Alfreuds egen stil ydmyger dem og tvinger dem begge til at spille med i Alfreuds tvangsindlæggelse på en lukket psykiatrisk afdeling.

Er han ikke sindssyg, bliver han det. Sporet er blokeret, netop som han med gennemtrængende sindssyg logik er ved at komme på det. Da Fegge besøger ham på den lukkede afdeling, fortæller han: "Problemerne opstår allerede i den uterale fase. Du må ikke forveksle det med uterin, der kommer af livmoder. Det har ikke noget med det at gøre. Uteral kommer af uter, der betyder Hvem. Perioden hedder sådan, fordi den er bestemmende for hvem man bliver til. Kan du ikke forklare dem det? Forstår du, når jeg vil forklare det, stiller det uopmærksomme sig hele tiden i vejen. Sandheden må ikke komme frem! Får mig til at fortælle mig. Når de så griner ad mig, går det uopmærksomme helt grassat. Fosterterapi hedder det" (s.139). Mennesker med identitetsproblemer lægger sig netop i fosterstilling, mimer et spørgsmålstegn.

I spørgsmålet (H)VEM? krydses således Fegges donquijotisk teknologiske og Alfreuds psykoanalytisk-biologiske identitetsspor.

Alfreud har imidlertid også andre uafrystelige syner, som han giver Fegge indblik i, en kafkask rædselsvision af hele samfundet. I punkt 59 oprulles en scene, der sammenblander kvindeskød, domstol, socialkontor, psykiatrisk hospital og helvede. Fra et mørkt, overfyldt venterum slippes de ulykkelige ansøgere (om en identitet) ind i forhørslokalet. En skyldbetyngt bøddel. Et voldsoffer med hukommelsestab. En flygtningefamilie, der er kommet illegalt ind i landet. Hannelore med sit smukke ansigt vansiret, jaget overalt af sin frygteligt skinsyge mand. En fallent, der fingerede selvmord. Næste i rækken er "en distingveret ældre herre": "Jeg hører ikke til her, sagde manden afmålt. - Vil bare meddele at jeg har en identitet. Som jeg aldrig har brugt til noget" (s.142). Fegge er rystet. Dernæst kommer Anton Usbek, som vil købe 2-3 identiteter mere. Det vækker så megen forargelse blandt de ventende, at de sprænger døren. Som ved en ejakulation strømmer ansøgerne ind i forhørslokalet, der forvandles til en lukket psykiatrisk afdeling. Den sindssyge Alfreud kan ønske den chokerede Fegge "God bedring" (s.143).

5.3. Brodermordernes samfund

Identitetssporet fører således lige ind i romanens radikale samfundskritik. Romanens dystert-parodiske psykologiske teori, kainskomplekset, fungerer som det centrale billede på et afsopret, forbryderisk samfund. Som dekodning af en social hieroglyf, hvori brodermorderne Fegge og Kain-Alfreud kun alt for pinligt sporer deres implicerethed. Et samfund af identitetsløse, jegsvage individer involveret i et morderisk konkurrenceræs. Et samfund styret af bureaukrati og datamater, at en bornert aktuar-logik. Men hvor det uforståede, fortrængte irrationelle har djævelsk gode muligheder for at udfolde sig.

I dette samfund er det almindelige profitorienterede erhvervsliv mere tyvagtigt end tyvene. Lønarbejdet har karakter af prostitution og den ene lønarbejder er frit udskiftelig med den anden.

Kærlighedsevnen lammes under forhold som disse. Forførelse bliver som oftest fornedrelse. Ægteskaberne er kolde, konventionelle arrangementer (Fegge og Lone, Vagn og Ulla), som gør forældre og børn fremmede for hinanden. Som kun opretholdes, fordi de er vanedannende, og fordi misforståede gensidige hensyn forhindrer de første skridt til opløsning (jvf. Vagns og Ullas sørgeligt symmetriske betroelser til tredjepart). Eller ægteskabet er et helvede af aggressiv besiddelse og sygelig jalousi (psykiateren og Hannelore).

Bøddelvirksomhed er en folkelig forlystelse. Yndede ofre er butikstyre og andre småkriminelle på samfundets bund. Det er som nævnt Alfreuds levevej og lyst. Men også den ynkeligt-uhyggele Ole Hanningen (punkt 9) forsøder sin ensomme alderdom på plejehjemmet med talrige minder om, hvordan han har overrumplet, ydmyget og maltrakteret småkriminelle.

De små forbrydere rammes. De større går fri. Endog en parkeringsbøde kan bureaukraten Fegge undgå at betale. Og samfundets magt- og tvangsmekanismer, dets udskillelse af forbrydere og sindssyge, rammer irrationelt. Der kunne være al mulig grund til at straffe Alfreud for hans forbryderiske levevej. Men grunden til, at han faktisk indespærres til sidst, er hans lykkelige, ligeberettigede affære med Hannelore. Intrigen omkring Alfreuds tvangsindlæggelse, punkt 56, der kommer ind på lovbestemmelserne omkring denne form for indespæring, er det stykke konkret samfundskritik. I øvrigt i klar forlængelse af den omfattende kritik af samfundets straffe- og fængselssystemer i *Tugt og utugt i mellemtiden*.

I dette rationalistisk-irrationelle samfund fremstår skabende fantasi som en forbrydelse. Litteraturen er ved en faustisk kontrakt afhændet til fremmede magter. Eller den strejfer om som et navnløst udskud i mørke smøger.

Alligevel er det fantasiens glimt, litteraturens lys - et lille, tyndt et - der til sidst lader Fegge og læseren ane en opgang fra samfundets huler. Den søgende Fegge møder en ung mand - sin egen ungdom? - der ryster af mangel på stof for følelser og intellekt. Fegge må springe ud i det gådefulde på digt eller død. Hårdt presset digter han en lille historie, nok til at stille den unges værste stofhunger og han indvilger nu i at være vejviser. Fegge er på vej til at finde sin fantasi, sin forfatter, sin egen historie.

Som læser ved man dog: har man fulgt romanens personer ad dunkle spor og selv famlet en del i mørke, har fantasiens, humorens og intellektets lys hele tiden været i nærheden. Hvordan skulle man ellers være kommet så dybt ned og så vidt omkring?

6. Madsen i mellemtiden

Ved en forfatteraften på Nibe bibliotek i januar 1985 havde Svend Åge Madsen også nogle kommentarer til *Af sporet er du kommet*. - Bogen forholder sig til den overgangsfase, vi befinder os i, hvor bl.a. den nye teknologi - gensplejsning og datamater - tvinger os til at overveje, hvordan vi på en ny måde kan få styr på vores moral. Som reaktion på en fornuftsbehersket tidsalder rummer bogen også et forsvar for det irrationelle.

Bag det ligger også et personligt problem: Som matematikstuderende følte han, at et eller andet manglede. Han begyndte så at skrive. Han kan stadig godt lide den logiske og klare tanke. Men hans skrivning betød, at han også som menneske fik udfoldet andre sider. -

Svend Åge Madsens matematisk-naturvidenskabelige baggrund har sikkert på flere ledder været nyttig for ham som forfatter, bl.a. har hans kendskab til E.D.B.-logik vel hjulpet ham til at komme ud over forenklingerne i megen humanistisk kritik af teknologi og naturvidenskaber.

Svend Åge Madsen har i sit senere forfatterskab vist et intellektuelt overblik som ikke mange moderne danske forfattere, foruden humor og intuition for aktuelle problemer og bevægelser i samfundet.

Siden forfatterskabets start i begyndelsen af tresserne har han været i kontakt med en hel del litterære strømninger - og fået noget godt med fra dem alle. Forenklet til kanten af det karikerende vil jeg opridse det således: Han startede som modernist, hvor han skildrede menings- og identitetsopløsningen, rationalitetens magtesløshed og menneskenes isolation på en måde, der isolerede hans bøger til en relativt snæver læserkreds. De sene tresseres 'postmodernistiske' attituderelativisme virkede befriende på ham ved menings- og værdipluralismen, den litte-

rære genbrugsteknik og interessen for trivi og folkelig underholdningslitteratur. Halvfjersernes samfundsengagement fremmede hans frigørelse fra det sterilt-relativistiske i 'postmodernismen' og hans gennembrud til en kunstnerisk reflekteret, fascinerende formuleret samfundskritik og en stor læserkreds. Skulle der først være smuttet et par let forenkede socialistisk-utopiske løsningshåb med har han i hvert fald problematiseret dem ved indgangen til firserne:

Firsernes sociale og menneskelige labyrint i *Af sporet er du kommet* rummer spændende sidespor og spredte udgange, men gennemgående er billedet dystert: hobevis af identiteter, der aldrig når ud over fosterstadiets isolation, et afsporet samfund. Men som intellektuel sporsøgning og fantasifuld vejvisning, som indlæg i kulturdebatten og som kunst, er bogen aktiviserende og opløftende.

Noter

- 1 En sammenfatning af Bachtins genrekarakteristik fra Dostoevskij-bogen i 14 punkter kan læses i min artikel "Dialogen og den tragiske farce", se litteraturlisten.
- 2 Jvf. Ib Johansens analyse i *Sfinksens forvandlinger*, se litteraturlisten.
- 3 Svend Åge Madsen har i et brev af 20.7.86 peget på nogle flere persongangere: "Novellen "Den retskafne" (læst i radioen (Holberg-figur-række det år Holberg fyldte rundt) men vist ikke trykt) fortæller om Fegge og hans datter, Lea. "På vej til kirkegården" (i "At ønske en pludselig forvandling", Gyld. 83) fortæller mere om Michael Osgrens ulykke."
- 4 "SPOR" blev lavet som E.D.B.-program på Comcats-systemet (I.B.M.-standard) af Bent Mortensen og Jan Mølgaard i 1984. Systemet forhandles af Tandlægehøjskolen i Århus, som har udlånt programmet til mig. En tak til Jan Mølgaard for hjælp med formidlingen.
- 5 Et meget kort, forholdsvis sammenhængende forløb, som vi fandt på et hovedfagskursus i dansk, kaldte vi "skakvarianten": A-H-D-B-X-K-V-I.
- 6 Som søn af en aktuar, 1950-62 ved Livsforsikringsselskabet "Jylland" i Ryesgade, Århus (der har også, som oplyst af Madsen i i førnævnte brev, ligget et livsforsikringsselskab "Hamlet" i Ryesgade), 1962-68 ved "Fremtiden", Aalborg, har jeg et ganske konkret billede af, hvorledes indførelsen af E.D.B.-maskiner lettede "det logiske åg", det enorme, rutineprægede beregnearbejde, der hvilede på aktuaresens skuldre.
- 7 Jvf. "Faustus og historien", se litteraturlisten.
- 8 Kainskomplekset har en slående parallel i Stanislav Grofs psykologiske teorier præsenteret på dansk i *Den indre rejse I-II* (se litteraturlisten). Bind I, "kortlægning af menneskets ubevidste gennem LSD-psykoterapi" rummer flere eksempler på forsøgspersoners LSD-stimulerede erindringer om spermatozoens "indre rejse", undfangelsen og fostertilstanden. Sammenlign med disse passager fra en psykiaters LSD-trænings-session: "Efter nogen tids forløb var jeg til min store forbauselse i stand til at opdage, at jeg var en spermatozo og at de

eksplosive regelmæssige impulser blev udsendt af en biologisk pacemaker og overført til en lang pisk, der glimtede i vibrerende bevægelser. Jeg deltog i et hektisk super-kapløb..." (s.218). "Selv da jeg vendte tilbage til min sædvanlige bevidsthedstilstand, havde jeg følelsen af at denne oplevelse ville have en varig virkning på min selvrespekt. Lige gyldig hvad min løbebane bliver, har jeg allerede haft to klare succeser - jeg har vundet spermatozokapløbet i konkurrence med flere millioner andre og med succes gennemført embryovækstens indviklede opgave. Skønt min fornuft tvang mig til at smile nedladende, da jeg tænkte disse ideer, var følelserne bag dem stærke og overbevisende". (s.218). Disse "erindringer", der giver et meget godt, hallucinatorisk billede af forsøgspersonens livsholdning - hans overmåde positive vurdering af konkurrenceræs ("super-kapløb") og succes, tages af Grof helt og aldeles for pålydende. Svend Åge Madsen har efter eget udsagn i ovennævnte brev ("på spejderære"!) ikke læst Grof. Men der består en form for objektiv intertekstualitet med parodisk virkning, idet romanen præsenterer beslægtede 'teorier' med omvendt fortegn ved værdierne.

Litteratur

- Madsen, Svend Åge: *Besøget*, Kbh. 1963.
" ": *Lystbilleder*, Kbh. 1964.
" ": *Otte gange orphan*, Kbh. 1965.
" ": *Tilføjelser*, Kbh. 1967.
" ": *Liget og Lysten*, Kbh. 1968.
" ": *Tredje gang så ta'r vi ham...*, Kbh. 1969.
" ": *Maskeballet*, Kbh. 1970.
" ": *Sæt verden er til*, Kbh. 1971.
" ": *Dage med Diam eller Livet om natten*, Kbh. 1972.
" ": *Jakkels vandring*, Kbh. 1974.
" ": *Tugt og utugt i mellemtiden*, Kbh. 1976.
" ": *Hadets bånd*, Kbh. 1978.
" ": *Se dagens lys*, Kbh. 1980.
" ": *Af sporet er du kommet*, Kbh. 1984.
" ": *Dr. Strangula*, Århus 1985.
Bakhtine, Mikhail: *La poétique de Dostoïevski*, Paris 1970.
" ": *Rabelais and His World*, Cambridge, Mass. 1968.
Bang, Bodil: "Litteraturens fetichkarakter og dens hemmelighed. Om Svend Åge Madsen: *Liget og Lysten* (1968)" i Bang, Bodil (red.): *Roman/roman? analyser*, Kbh. 1974.
Barfoed, Niels: "Svend Åge Madsen", i *Danske digtere i det 20. århundrede*, bd. 5, Kbh. 1982.
Derrida, Jacques: *Om grammatologi*, på dansk ved Lars Bonnevie og Per Aage Brandt, Kbh. 1970.
Edal, Renny og Nielsen, Ole: *Identitet og virkelighed. En tematisk læsning i Svend Åge Madsens forfatterskab*, Odense. 1980.

Egebak, Niels: *Psykoanalyse og videnskabsteori. Fem kapitler af en Freud-læsning*, Kbh. 1980.

Eco, Umberto: *Rosens navn*, overs. af Nina Gross, Kbh. 1984.

Freud, Sigmund: *Drømmetydning*, overs. af Mogens Boisen, Kbh. 1978.

" ": *Metapsykologi I-II*, overs. af Ole Andkjær Olsen, Børge Kjær og Simo Køppe, Kbh. 1976.

" ": *Hverdagslivets psykopatologi*, overs. af Mogens Boisen, Kbh. u.å.

Gemzøe, Anker: "Dialogen og den tragiske farce - Michail Bachtins teoretiske arbejde", i *Poetik*, IV. 1. 1971, genoptrykt i *Litteraturvidenskab*, Roskilde 1974.

" ": "Faustus og historien. En sammenlignende analyse af *Historia von D. Johann Fausten* og Marlowe's *Doctor Faustus*", i *Poetik* 22, 1974.

Ginzburg, Carlo: "Morelli, Freud and Sherlock Holmes: Clues and Scientific Method", *History Workshop Journal*. (Findes i dansk udgave i dette nr. af Kultur & Klasse.)

Grof, Stanislav: *Den indre rejse I-II*, I "kortlægning af menneskets ubevidste gennem LSD-psykoterapi/(S.G.), II "Menneskets møde med døden" (S.G. og Joan Halifax), overs. af R.Gormsen og J.Lumbye, Kbh. 1977 og 1978.

Jerwell, Hermann Ruge og Olsen, Kai A.: *Hvad datamaskiner ikke kan*, overs. af Ole Caprani, Kbh. 1983.

Johansen, Ib: *Sfinksens forvandlinger. Fantastiske fortællere i dansk litteratur fra B.S.Ingemann til Per Højholt*, Aalborg 1986.

Madsen, Peter: *Semiotik og dialektik*, Kbh. 1971.

Marx, Karl: *Das Kapital*, bd. I og III, Berlin 1969.

" ": *Kapitalen*, I, 1, overs. J.Witt-Hansen m.fl., Kbh. 1970.

Perniola, Mario: *Blændværker*, overs. og udvalgt af Carsten Juhl, Århus 1982.

Schmidt, Karsten: *Mandlighedens positioner. Studie i Svend Åge Madsens forfatter-skab*, Kbh. 1982.

Schou, Søren: "Svend Åge Madsen" - et forfatterportræt fra biblioteket, 1985.

" ": "Prosaen på maskebal", i *Dansk litteraturhistorie*, bd. 8, Kbh. 1985.

Smith, Mark og Thomson, Jamie: *Talisman of Death*, Harmondsworth 1984.

Sterne, Laurence: *Tristram Shandy*, London 1950.

Thau, Carsten: "Genial afsproethed", om *Af sporet er du kommet i litteratur/85 - en almanak* red. af K.Syberg og A.Schnack.

Zerlang, Martin: "Ernst Bloch als Erzähler. Über Allegorie, Melancholie und Utopie in den "Spuren"", i *Tekst + Kritik*, München 1985.

En tak til adskillige, især Ole Andkjær Olsen, Ellinor Wolf, Martin Zerlang og Claus Bratt Østergard for nyttige henvisninger. Og en tak til Inger Lytje og Hans Hessellund for elementære indføringer i henholdsvis datamaternes teori og praksis.